

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Джужа О. М.

доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.9

ПОРІВНЯЛЬНА КРИМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ І РОЛЬ У ВИВЧЕННІ ТА АНАЛІЗІ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто питання об'єкта та предмета порівняльної кримінології, її найбільш актуальних проблем, використання порівняльно-кримінологічного підходу у запровадженні глобальних кримінологічних проектів щодо боротьби зі злочинністю та її різновидами.

Ключові слова: порівняльна кримінологія, її об'єкт та предмет, міжнародне співробітництво, глобальні кримінологічні проекти, криміноглобалістика, неурядові міжнародні організації, Інтерпол, Європол.

Порівняльна кримінологія – це підгалузь кримінологічної науки, яка на засадах співставлення вивчає світові, регіональні та специфічні національні тенденції та інші характерні риси злочинності, конкретних різновидів злочинів, їх детермінанти та віктимологічні засади, заходи протидії, а також основні теорії виникнення злочинності, її обумовленість та шляхи запобігання.

Об'єктом порівняльної кримінології є історико-правовий розвиток порівняльної теорії причин злочинності, її окремих видів, міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як репресивними, так і запобіжними заходами, системи правоохоронних органів міжнародного та національного підпорядкування.

Предметом порівняльної кримінології охоплюються питання історичних витоків розвитку феноменів злочинності та її детермінант, методології та формування наукових шкіл, вивчення злочинця та жертви, проблем прогнозування та планування (програмування) запобіжних заходів, поведінки з правопорушником як у місцях позбавлення волі, так і після відбуття ним покарання (адаптаційні заходи).

В.В. Лунєєв до складу предмета порівняльної кримінології включає злочинність та її специфічні ознаки у різних країнах; порівняльні теорії причин злочинності; міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю [1, с. 121].

Іншими словами, предмет порівняльної кримінології є динамічним. Він

може змінювати свій зміст залежно від тих проблем, які є актуальними для світового співтовариства в цілому і зачіпають інтереси кожної країни окремо в сучасний період розвитку людської цивілізації.

Сьогодні найактуальнішими викликами світової цивілізації є такі: криміналізація державних і громадських міжнародних відносин; злочинність як національна і транснаціональна проблема; формування нових (сенергетичних) технологій управління соціумом, у зміст яких свідомо включається криміналізований елемент.

Криміналізація суспільних відносин – світова глобальна тенденція, що виявляється при порівняльному аналізі кримінологічної ситуації в різних державах і вказує на важливість вироблення глобальних стратегій реагування на кримінальні загрози. Порівняльна кримінологія повинна дати відповіді на виклики сучасної цивілізації.

Таким чином, відбувається поглиблення предмета порівняльної кримінології, її організованої транснаціональної складової злочинності.

Предмет порівняльної кримінології стає більш виразним і його проблематика обговорюється на конгресах ООН. Міжнародне наукове співтовариство [2, с. 98] чітко визначає найбільш актуальні проблеми:

- кіберзлочинність;
- наркотицизм;
- тероризм;
- молодіжний бандитизм;
- відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- торгівля людьми та комерційна сексуальна експлуатація;
- незаконний обіг культурних цінностей і т.п.

Завершенням процесу криміналізації є поява кримінальної держави. Тому виявлення, діагностика, аналіз проблем у зазначеній сфері та розробка заходів протидії їм також передбачає використання порівняльно-кримінологічного підходу.

З кримінологічної точки зору слід враховувати типології держав, які використовуються ООН з метою вивчення злочинності і розгляду її складових у різних регіонах світової кримінологічної системи. Остання включає в якості наукової основи міжнародну кримінологію (криміноглобалістику); з кримінологічною практикою міжнародного співробітництва у запобіганні і протидії злочинним посяганням.

Нарешті, предмет порівняльної кримінології включає глобальні кримінологічні проекти. До них можна віднести цілеспрямовані зусилля по глобальній наркотизації населення в тій чи іншій країні. Це, звичайно, далеко не єдиний проект такого роду. Виявлення, діагностика, аналіз проблем у зазначеній сфері та розробка заходів протидії їм також передбачає використання порівняльно-кримінологічного підходу.

У кожній країні злочинність розрізняється за рівнем, структурою, динамікою та іншими кримінологічними характеристиками. Однак поряд з існуючими відмінностями є і загальні кримінологічні характеристики різних країн

світу в цілому:

- кримінально-правова боротьба зі злочинністю переживає глибоку кризу;
- злочинність існує в усіх державах;
- рівень злочинності у світі і в абсолютній більшості країн неухильно збільшується;
- у структурі злочинності переважають посягання на власність;
- економічний розвиток країн не супроводжується зниженням злочинності;
- основні суб'єкти злочинів – чоловіки;
- смертна кара не стримує зростання злочинності;
- в'язниці практично не перевиховують і т.п.

Економічний, соціальний і демографічний розвиток країн не веде автоматично до зниження злочинності, а супроводжується протилежними процесами. Досить низька злочинність реєструється в країнах з жорстким соціальним контролем: партійним, поліцейським, релігійним, клановим, обшинним, виробничим або сімейним. Усе це свідчить, що при всіх значних розбіжностях у рівні злочинності різних країн важливою тенденцією у світі є її абсолютне і відносне зростання порівняно зі зростанням населення, економічним і культурним розвитком. Другою основною тенденцією в області злочинності є поступове відставання соціального контролю за злочинністю.

Злочинність має первинний характер. Боротьба з нею в ряді випадків є відповіддю суспільства і держави, але вона не завжди своєчасна, адекватна, цілеспрямована і ефективна.

Злочинність активна й ініціативна. Вона миттєво заповнює доступні їй неконтрольовані або слабо контрольовані суспільством ніші, безперервно винаходить нові способи вчинення злочинів і не скута ніякими правилами. Правоохоронна діяльність виробляється колективно, що вимагає часу, оформляється в нормативно-правових, управлінських, оперативних і процесуальних рішеннях і тільки потім застосовується на практиці.

Правоохоронні органи не можуть впоратися з інтенсивно зростаючою злочинністю, в тому числі і у зв'язку з браком кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення, здатності кримінологічних стратегій запобігання злочинності, відривом кримінологічних стратегій від кримінальної політики.

Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю здійснюється по лінії ООН, неурядових міжнародних організацій, Інтерполу, Європолу і т.п.

У числі суб'єктів роботи з міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю необхідно виділити неурядові організації:

- Міжнародну асоціацію кримінального права;
- міжнародне кримінологічне товариство;
- міжнародне товариство соціального захисту;
- міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонди [3, с. 266–267].

Міжнародна асоціація кримінального права заснована в 1924 р. Вона вивчає злочинність, її причини та засоби боротьби з нею, займається порівняльними кримінально-правовими дослідженнями, організовує проведення мі-

жнародних конгресів з проблем кримінального права, консультує ООН, ЮНЕСКО та інші міжнародні організації [4, с. 219].

Міжнародне кримінологічне товариство засноване в 1934 р. і безпосередньо займається забезпеченням співробітництва в боротьбі зі злочинністю. Воно об'єднує національні інститути і фахівців з кримінології. Міжнародне кримінологічне товариство вивчає причини злочинності на міжнародному рівні, організовує кримінологічні конгреси, семінари, колоквиуми, публікує їх матеріали, сприяє національним кримінологічним інститутам, засновує і призначає стипендії та премії для стимулювання кримінологічної науки.

Міжнародна організація кримінальної поліції заснована в 1923 р., а з 1956 р. за нею закріплено найменування Інтерпол [5, с. 140]. Робочими органами Інтерполу є національні центральні бюро (НЦБ), утворені у всіх державах-членах Інтерполу, які виступають сполучними ланками держав зі штаб-квартирою Інтерполу в м. Ліоні (Франція).

Функції НЦБ Інтерполу можна кваліфікувати за своїм змістом на такі: контролюючі; експертні; координуючі; нормотворчі; інформаційно-аналітичні; конспіративні; виконавчі; консультативні; довідкові.

За каналами Інтернету здійснюється розшук осіб, обвинувачених у вчиненні особливо тяжких і тяжких злочинів, а також злочинів середньої тяжкості [6, с. 97–98].

Європол – поліцейська служба Європейського союзу [7, с. 48]. Завданнями служби є координація роботи національних служб у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю та поліпшення інформаційного обміну між національними поліцейськими службами.

Основними напрямками роботи Європолу є боротьба з наркоторгівлею, тероризмом, нелегальною торгівлею зброєю, відмиванням доходів одержаних злочинним шляхом, педофілією і т.п. У 2009 р. рішенням Ради Європейського союзу створено «новий» Європол [8], який набув додаткових можливостей і повноважень, зокрема повноваження щодо злочинів, які необов'язково здійснені в рамках злочинної організації. Він здійснює такі кримінологічні функції:

- встановлення кримінальних загроз, підготовка стратегічних аналізів і загальних доповідей;
- розробка методів наукового характеру у сфері боротьби зі злочинністю;
- навчання персоналу компетентних органів методам запобігання злочинності;
- збирання, зберігання, обробка, аналіз інформації, обмін інформацією та відомостями;
- надання державам-членам відомостей і допомоги в аналізі при проведенні великих міжнародних заходів.

ООН, Європейський союз, в силу свого статусу, стосовно боротьби зі злочинністю вирішує, головним чином, завдання глобального, стратегічного характеру. Більш конкретні завдання вирішуються регіональними міжнародними організаціями.

Бібліографічні посилання

1. Криминологія : учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, В. В. Лунеева. – 2-е изд. перераб. и доп. – М., 2005.
2. Цепелев В. Ф. Уголовно-правовые, криминологические и организационные аспекты международного сотрудничества в борьбе с преступностью : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Цепелев В. Ф. – М., 2001.
3. Бараннік Р. В. Цілі та принципи діяльності міжнародних організацій кримінальної юстиції / Бараннік Р. В., Компанієць Д. О. // Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності. – Донецьк, 2006. – № 1. – С. 265–272.
4. Філяніна Л. А. Міжнародне співробітництво України у боротьбі зі злочинністю / Л. А. Філяніна // Науковий вісник Дніпропетровського юрид. ін-ту МВС України. – Дніпропетровськ, 2000. – № 2. – С. 218–220.
5. Дайчман И. Интерпол – Всемирная система борьбы с преступностью / Дайчман И. – М., 2003.
6. Мацко А. Правові та організаційні аспекти діяльності Інтерполу в Україні / А. Мацко // Право України. – 2001. – № 9.
7. Антонов А. Г. Европол / Антонов А. Г., Антонов Р. А. – М., 2001.
8. Карпенко Є. М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Є. М. Карпенко. – К., 2011.

Джужа А. Н. Сравнительная криминология и ее место и роль в изучении и анализе преступности. Рассмотрены вопросы объекта и предмета сравнительной криминологии, ее наиболее актуальных проблем, использование сравнительно-криминологического подхода во внедрении глобальных криминологических проектов по борьбе с преступностью и ее разновидностями.

Ключевые слова: *сравнительная криминология, ее объект и предмет, международное сотрудничество, глобальные криминологические проекты, криминоглобалистика, неправительственные международные организации, Интерпол, Европол.*

Dzhuzha O. M. Comparative Criminology and its place and role in the study and analysis of crime. The article deals with the object and subject of comparative criminology, most urgent problems, the use of comparative approach in criminology during the implementation of global criminological projects against criminality and the types of crimes.

Comparative Criminology is the sub-sector of Criminological Science. That kind of Criminology explore global, regional and specific national trends and other specific kinds of crimes on the basis comparing. Comparative Criminology also examined determinants, victimological principles, countermeasures as well as basic theories of the origin criminality, conditionality and the ways of prevention.

The most relevant challenges of the world civilization for nowadays are: criminalization of the state and public international relations; crime as a national and transnational problem; the formation of new (synergetic) technologies of social control, which content includes criminalized items.

The subject of Comparative Criminology is becoming more distinct and its issues are on the first stages on the Congresses of the United Nations. International scientific community [2, p. 98] clearly identifies the most relevant problems for nowadays: cybercrime; addiction; – terrorism; youth gang violence; laundering of crime money; human trafficking and commercial sexual exploitation; illegal circulation of cultural values, etc.

Keywords: *comparative criminology, object and subject, international cooperation, global criminological projects criminal-globalistics, non-governmental international organization, Interpol, Europol.*